

24. Prva i Druga knjiga o Makabejcima

Pojam i povijesni kontekst

Pojam *makabej*, *čekić* jest nadimak kojeg je dobio Juda, treći sin svećenika Matatije (začetnika „makabejske“ pobune), zbog svoje gerilske borbe protiv pripadnika seleukovića Antioha IV Epifana. Kasnije se počeo pridavati i njegovoj braći (Jonatanu, Šimunu, Eleazaru i Ivanu) a potom i drugim likovima (kao što su sedmorica braće u 2Mak 7) te napokon svima koji su sudjelovali u slavnoj pobuni protiv sirijske dinastije Seleukovića.

Naziv Knjiga o Makabejcima odnosi se na 4 knjige koje dolaze pod tim imenom. Prva i Druga Knjiga o Makabejcima za Židove i kršćane protestante je apokrifna, tj. ne priznaju je kanonskom – ne smatraju je tako nadahnutom od Boga da bi bila dio Svetog pisma. Međutim, Katolička crkva je od 4.st. priznaje kanonskom knjigom i uvrštava je u kanon biblijskih knjiga. Treća Knjiga o Makabejcima prepričava progon Židova u Egiptu pri kraju 3.st.pr.Kr., a Četvrta jest svjedočanstvo o vjeri židovske dijaspore u 1.st. poslije Kr. Treću i Četvrtu Knjigu o Makabejcima i katolici smatraju apokrifnima, tj. ne priznaju im kanonicitet.

Nakon smrti Aleksandra velikog, njegovo se carstvo podijelilo među 4 vojskovođe (Antigon-sredozemlje i centralna Azija, Kasandar-Makedonija, Ptolomej-Egipat, Lizimak-Tracija). Nakon bitke između ova 4 nasljednika, u prvi plan će iskočiti Ptolomejev general Seleuk i pobijediti Antigona tako da počinje vladati Babilonom i Sirijom. U Egiptu ostaje dinastija Ptolomejevića (322-198.g.pr.Kr.) koji su bili relativno tolerantni prema Židovima i njihovoj vjeri, čini se da su Židovi uživali isti položaj kao i u doba Perzijskog Carstva.

Međutim, nakon što su ih kod izvora Jordana potukli, Palestinom počinje vladati sirijska dinastija Seleukovića (200-63.g.pr.Kr). Usljed njihovih neuspješnih borbi sa Grčkom i Rimom, dužni su platiti odštetu i počinju pljačkati hramove: u Elamu nisu uspjeli kao ni prvi puta u Jeruzalemu (2Mak 3). Pojavom Antioha IV Epifana 169.g.pr.Kr. počinju teška vremena za Židove. On je Židovima ukinuo privilegije, pravo na obdržavanje subote, obrezanje i žrtve, oskvrnuo je Hram i u njega postavio veliki kip boga Zeusa, zaplijenio svete knjige i javno ih spalio (1Mak 1,21-67).

Dok su neki čak i među svećenicima, bili blagonakloni prema helenizaciji Izraela, drugi, tzv. *hasidim*, *pobožni*, *vjerni* odlučili su poduzeti različite oblike otpora, od duhovnog (poput Danijela u Knjizi Danijelovoj), preko spremnosti na mučeništvo sa vjerom u uskrsnuće (prvi puta izričito u SZ-u, usp. 2Mak 6-7) pa sve do otpora koji znači oružanu pobunu a koja će se i događati tijekom „makabejskih ustanaka“. U tim su ustancima tri puta pobijedili vojsku Seleukovića u periodu 167-166 da bi 164.g.pr.Kr. ušli konačno u Jeruzalem i očistili Hram i u njemu ponovno uspostavili štovanje Boga (tako je počelo

slavljenje Hanuke, blagdana svjetla). Sklopili su mir sa Antiohom V da bi mogli živjeti svoju vjeru i slaviti svoja slavlja.

No, osim religijskih imali su i političke ambicije – htjeli su uspostaviti prekinutu Davidovu kraljevsku lozu i uspostaviti monarhiju. Međutim, njihova borba nije uvijek bila čista pa će tako kasnije pokušati nametnuti svoga kandidata za velikog svećenika, a to će izazvati reakciju hasidim koji se dijele od makabejaca i potom dodatno raslojavaju na više grupa: saduceji, koji su diskretno podržavali makabejce, te farizeje i esene koji su bili direktno protivni makabejcima.

2 Knjiga o Makabejcima

Ova knjiga, posljednji puta redigirana 124.g.pr.Kr., pripovijeda događaje između 180-161.g.pr.Kr. i shvaća ih u svjetlu teološke teze koja je bila svojstvena i redatoru deuteronomističke povijesti (DtrH): Bog nagrađuje one koji su mu vjerni a kažnjava one koji ne obdržavaju Zakon. Čovjek i narod tako mogu dobiti blagoslov ili kaznu, ovisno o ponašanju prema Zakonu Božjem. U ovu jednostavnu shemu uvrštava se mogućnost preokreta: nevjerni narod biva kažnjava, ali će Gospodin – zbog molitve pravednika koji je spreman na mučeništvo – u svom milosrđu intervenirati i Izraelu podariti osloboditelja Judu Makabejca. On će vjerno hoditi putovima Gospodnjim, sve do oslobađanja Jeruzalema, očišćenja Hrama te uspostavljanja autonomije Judeje pod Seleukovićima (2Mak 11-15).

Knjiga je pisana u maniri tzv. patetične povijesti kojom se želi pobuditi želju za višim idealima i tako izgrađivati čitatelje/slušatelje. Teologija i duhovnost će knjige pokazuje crte bliske sa farizejskoj liniji, a koje će kasnije postati baštinom kršćanstva:

- Božja pravda se shvaća kao nagrada za vjernost koja se očituje pobjedom u bitkama;
- mučeništvo se shvaća kao konkretno svjedočanstvo vjernosti Bogu i njegovu Zakonu;
- vjera u uskrsnuće (usporedna s onom u Dn 12,1-3) tj. u Božju sposobnost da nagradi životom vječnim one koji su vjerni;
- vjera u vrijednost molitve za pokojne (12,38-45; 15,12) te u mogućnost doprinosa oproštenju njihovih grijeha nakon njihove smrti;
- pojam *creatio ex nihilo*, što je novina u odnosu na pojam *stvaranja riječju* u Post 1 gdje *riječ* zapravo uređuje tj. razdvaja različite prirodne elemente.

1 Knjiga o Makabejcima

Ova knjiga je isprva, čini se, pisana hebrejski a kasnije oko 100.g. kompletirana na grčkom. Ona predstavlja pokušaj opravdati djelovanje Makabejaca u periodu u kojem makabejsko-hasmonejska dinastija počinje biti

žestoko osporavana od strane farizeja zbog njihovih političkih saveza i uzurpacije svećenstva. Vjerojatno ovdje leži razlog zašto ova knjiga nije uvrštena u kanon hebrejske Biblije.

1Mak izvještava o događajima u periodu 175-164.g.pr.Kr. Nakon što pruži uvod u makabejske ustanke u poglavljima 1-2, od 3-9 poglavlja uzbuđujućim tonom prepričava borbu koju je vodio Juda a potom i onu njegove braće Jonatana (1Mak 9-12) te Šimuna (1Mak 13-16). U svojim opisima teži makabejsku borbu predstaviti kao djelo oslobođenja po principu izlaska iz Egipta: radi se o pobjedi nad ropstvom i nad poganskim idolopoklonstvom da bi se udarilo temelje kraljevstvu koje će odsijevati slavom Davidovog kraljevanja. Ove poveznice sa velikim događajima i institucijama iz prošlosti (izlazak iz Egipta, ulazak u Obećanu zemlju, početak monarhije, podizanje i posveta jeruzalemskog Hrama) imaju za cilj pokazati kako događaji u vrijeme makabejske pobune nisu izolirani i ne stoje sami za sebe, nego su nastavak prošlosti koja je za Izraelce povijest spasenja – ta sveta povijest i dalje teče jer je Bog i dalje u hodu i savezništvo sa svojim izabranim narodom. Iako se Boga malo spominje, između redaka se osjeća njegova prisutnost bez koje bi djelo oslobađanja bilo nezamislivo – on je Onaj koji oružjem i brojem slabijim makabejskim pobunjenicima daje srčanost i uspjeh u borbi.

U kontekstu već spominjanih kasnijih kritika na predstavnike hasmonejske dinastije, Prva Knjiga o Makabejcima želi pokazati da se vršenje vlasti za koju su optuživani ipak temelji svijetlim uspjesima i nesumnjivim zaslugama njihovih predaka makabejaca jer oslobodili su Izraelce od progona, očistili su Hram i obnovili opsluživanje Zakona te započeli eru mira i prosperiteta. Stoga se čitatelju sam od sebe nameće zaključak da su Hasmonejci vlast zadobili zapravo voljom Božjom, a takvima su ih priznavale i ondašnje najvažnije sile na političkoj pozornici: Seleukovići, Spartanci i Rimljani. Dakle, i ovdje imamo paralelu s Davidovim i Salomonovim kraljevstvom koje je također dobivalo međunarodna priznanja.

Pozitivni i negativni momenti vezani uz ovaj period

Gledajući sa točke gledišta koju zauzima biblijski pisac, makabejski pokret je nesumnjivo pozitivan jer je išao za uspostavljanjem slobode i na političkom i na religioznom području. Time se izraelski narod uspio izboriti za ono što su njegove prirodne i duhovne težnje kroz vjekove. Nesumnjiva je i neprocjenjiva vrijednost svjedočanstva koje su pojedinci, čak i po cijenu vlastitog zdravlja i života, pružali svojim suvremenicima. Oslobodivši zemlju, Jeruzalem, njegov Hram, hramska liturgija i vjernost Zakonu ponovno postaju središte židovstva.

No, ovaj pokret religioznog integralizma pokazat će i neke negativne strane. Često nošen bjesomučnom gorljivošću, on postati radikaln i teško će prihvaćati one koji misle i pokušavaju živjeti drugačije (usp. 1Mak 2,46). Vršenje Zakona će prelaziti u skrupulozno obdržavanje slova zakona. Krutost će se odražavati i

na političkom planu gdje će, zbog ustrajavanja u podršci Hasmonejskoj dinastiji – jednoj od najpokvarenijih u povijesti Izraela – koja će na koncu Palestinu predati u ruke Heroda Velikog, doći do raslojavanja idejnih i duhovnih pokreta.

Svojim angažmanom i žrtvovanjem, Makabejci i svi koji su im se pridružili, dali su kontinuitet povijesti spasenja koja započinje s Abrahamom i njegovim pokretom kada je svoj „dom“ poveo iz rodnog zavičaja u nove horizonte, i geografske i duhovne. Tako je nastala zajednica vjernih koja traje kroz duga stoljeća, sve do makabejskih vremena i ljudi koji su se uključili u ovu dugu povorku koja kroči kroz povijest.

Oni su se borili kako bi izveli narod iz ropstva, poput Mojsija, i zbog toga otišli u pustinju i tako postali borci za slobodu i na političkom i na religioznom području. Kao i Mojsije protiv faraona, oni su se borili protiv Seleukovića da bi napokon narod doveli do gore Siona i tamo obnovili Savez s Bogom, kao Mojsije nekoć do gore Sinaj. Oni su, poput Jošue, zadobili Obećanu zemlju i obnovili vjernost Bogu (usp. Jš 24).

Tako su Makabejci uspjeli obnoviti narodni žar, zelus za Boga i življenje saveza s njim. Sve to se događalo 150-ak godina prije negoli će se pojaviti Evanđelje. U tih 150 godina nastupila je šutnja, ne pojavljuju se nadahnuti pisci Biblijskih knjiga. Događaju se borbe između pojedinih grupa, kako na političkom planu za vlast, tako i na duhovnom za očuvanje čistoće religije i visine moralnog života.

Godine su to u kojima iskrena duhovnost iščitava Riječ Božju u knjigama Svetog pisma, razmišlja o njezinoj primjeni (Sir) i pruža sve intenzivnija iščekivanja za ispunjenjem Božjih obećanja. Ispunjenje će nastupiti u Isusu Kristu, na neočekivan način, blizak, jednostavan, ali snažan svježinom života koju će unijeti i njome oplemeniti povijest spasenja.